

КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Симонова Г. М., Тетерятник Г. К.

Проблема належної та максимально повної класифікації видів гендерно зумовленого насильства є вкрай актуальною для сучасної правової науки. Важливо вказати, що доволі новий термін «гендерно зумовлене насильство» (далі - ГЗН) все частіше використовується у вітчизняному законодавстві, міжнародних документах. Водночас, розуміння поняття «гендерно зумовлене насильство» не виходить за межі опису насильницької дії, що чиниться проти волі особи її соціальних переконань, та побудовані на відмінностях між жінками та чоловіками. Довгий період часу вважалося, що гендерно зумовлене насильство, спрямоване, як правило, щодо жінок та дівчат. Проаналізувавши сучасні дослідження вітчизняних вчених у сфері гендерно зумовленого насильства вбачається, що більшість з них розглядають це поняття не в рамках збройних конфліктів та класифікують такий вид насильства переважно за однією ознакою. Проаналізувавши стан дослідження питань класифікації форм гендерно зумовленого насильства окремими вітчизняними науковцями, врахувавши норми міжнародного права та особливості такого явища як гендерна ідентичність у цій статті запропоновано наступну класифікацію видів гендерно зумовленого насильства: 1) за видами збройних конфліктів: недержавне (коли ГЗН проявляється у випадках неурядових збройних зіткненнях в межах однієї території), внутрішньодержавне (у даному випадку ГЗН буде мати місце у випадках тривалих та інтенсивних збройних зіткнень на території держави між урядовими збройними силами і організованими збройними формуваннями) та міждержавне (найактивніше буде проявлятися ГЗН - через велике залучення різних груп та верств населення; 2) за особою потерпілого(-ої): щодо жінок, щодо чоловіків, щодо дітей, щодо небінарних осіб; 3) за групою належності: щодо цивільного населення, щодо військовополонених, щодо окремих військовослужбовців; 4) за формою насильства: фізичне, психологічне, сексуальне, економічне, насильство в інтернеті.

Ключові слова: гендер, стать, сексуальне насильство, економічне насильство, психологічне насильство, фізичне насильство, гендерно зумовлене насильство, збройний конфлікт.

Simonova H. M., Teteriatnyk H. K. Classification of types of gender-based violence in armed conflict

The problem of proper and most complete classification of types of gender-based violence is extremely relevant for modern legal science. It is important to point out that the rather new term "gender-based violence" (next - GBV) is increasingly used in domestic legislation and international documents. At the same time, the understanding of the concept of "gender-based violence" does not go beyond the description of violent acts committed against the will of a person's social beliefs and based on differences between women and men. For a long period, gender-based violence was believed to be directed, as a rule, against women and girls. After analyzing the current research of domestic scholars in the field of gender-based violence, it is clear that most of them consider this concept outside the framework of armed conflicts and classify this type of violence mainly on one basis. After analyzing the state of research on the classification of forms of gender-based violence by some domestic scholars, taking into account the norms of international law and the peculiarities of such a phenomenon as gender identity, this article proposes the following classification of types of gender-based violence: 1) by type of armed conflict: non-state (when GBV is manifested in cases of non-governmental armed clashes within the same territory), intrastate (in this case, GBV will occur in cases of prolonged and intense armed clashes on the territory of the state between governmental armed forces and organized armed groups) and interstate (GBV will be most active due to the large involvement of different groups and segments of the population; 2) by the identity of the victim(s): against women, against men, against children, against non-binary persons; 3) by group of affiliation: against civilians, against prisoners of war, against individual military personnel; 4) by form of violence: physical, psychological, sexual, economic, and online violence.

Key words: gender, sex, sexual violence, economic violence, psychological violence, physical violence, gender-based violence, armed conflict.

Постановка проблеми та її актуальність. Сучасний світ вже давно перебуває у стані технологічного прогресу, інформаційної відкритості

та морально-етичних перебудов. Зазначені трансформації тим, чи іншим способом впливають на перебудову людської свідомості, світосприйняття та людського взаєморозуміння.

У XXI столітті в Україні спостерігається розвиток і удосконалення системи реагування та запобігання насильству над жінками. На сьогоднішній день система протидії домашньому насильству вважається вже достатньо розвиненою: прийнято відповідні закони, що регулюють ці правовідносини, на місцевому рівні діють служби підтримки для постраждалих, а фахівці проходять відповідне навчання.

Водночас, питання щодо запобігання та протидії гендерно зумовленому насильству та насильству за ознакою статі залишаються недостатньо розробленими. У цьому випадку неабиякого значення набуває визначення видів гендерно зумовленого насильства, що включає в себе різноманітні підходи та дискусії щодо того, які конкретні дії або форми насильства можна вважати гендерно зумовленими, а також, які фактори визначають цю залежність. Важливо відзначити, що деякі аспекти, такі як культурні норми, стереотипи і нерівність, впливають на розуміння цього поняття. Тому варто враховувати різні контексти і культурні особливості, оскільки вони можуть впливати на сприйняття та визначення гендерно зумовленого насильства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сьогодні багато уваги приділяється дослідженню проблеми сексуального насильства під час збройних конфліктів. Вчені вивчають та аналізують різні аспекти цієї проблеми, включаючи формування доказової бази в кримінальних провадженнях, особливості досудового розслідування, кваліфікацію злочинів, пов'язаних із проявами сексуального насильства, гендерно зумовлене насильство та правові засоби викорінення цього явища.

Так, наприклад Ю. Б. Ірха займалась висвітленням проблеми гендерно зумовленого насильства в умовах збройних конфліктів на Сході України [1]; Г. Щигельська та Ю. Провальна надавали оцінку гендерно обумовленим аспектам наслідків збройних конфліктів воєнного та повоєнного часу [2]; Г. В. Попов досліджував особливості формування та збирання доказової бази в кримінальних провадженнях, пов'язаних із сексуальним насильством, що вчинене в умовах збройного конфлікту [3]. Вагомий внесок у дослідження даної теми було зроблено М. В. Оніщук, який захистив дисертаційне дослідження на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

на тему «Правові засоби викорінення гендерного насильства в Україні: історико-теоретичний аналіз» [4]; І. Г. Заворотько провела ґрунтовне і комплексне міжнародно-правовий аналіз явища сексуального і гендерно-обумовленого насильства, пов'язаного з конфліктом, а також вивчила практику кваліфікації та розслідування його як міжнародного злочину міжнародними й національними кримінальними трибуналами та судами [5]. Значний внесок у дослідження та класифікацію форм гендерно зумовленого насильства провела А. С. Політова. Науковиця визначила раніше не виокремлені форми гендерно зумовленого насильства [6] та провела аналіз кримінальної відповідальності за гендерно зумовлене насильство в умовах збройного конфлікту (воєнного стану) [7].

Метою статті є аналіз існуючих підходів до класифікації гендерно зумовленого насильства в умовах збройних конфліктів та розроблення нової концепції при класифікації цього явища.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до довідника-порадника Unicef «Підтримка людей, які пережили гендерно зумовлене насильство» гендерно зумовлене насильство (далі - ГЗН) - це насильство, спрямоване проти особи через її гендерну належність, або насильство, яке непропорційно впливає на осіб певної статі [8].

Гендерно зумовлене насильство одне із найбільш явних проявів гендерної нерівності та супроводжується серйозними порушеннями прав людини, широко поширеним як у країнах НАТО та Європейського Союзу, так і в Україні.

Збройні конфлікти, пов'язане із ними примусове переселення певних категорій осіб, тільки збільшують масштаби та інтенсивність такого виду насильства, що сприймається як крайній вияв дискримінації за ознакою статі.

Як правило, жінки та дівчата страждають від цього виду насильства найбільше. Це пояснюється певною гендерною нерівністю у суспільстві, де чоловіки зловживають своєю владою та вдаються до самоствердження через насильницькі дії по відношенню до жіночої статі.

Потерпілі від гендерно зумовленого насильства потребують значної психологічної підтримки та захисту, в тому числі і з боку правоохоронних органів. Однак у багатьох країнах, у тому числі в Україні, правоохоронні органи не завжди розглядають гендерно зумовлене насильство як серйозний злочин, що порушує права людини. Таке ставлення уповноважених суб'єктів призводить до неналежного розслідування злочинів, пов'язаних

із ГЗН, та, як наслідок, збільшення нетерпимості у суспільстві.

Міжнародні стратегічні документи, такі як Декларація про усунення насильства проти жінок, що була прийнята у 1993 році, та Пекінська декларація 1995 року підтверджують прямий зв'язок між насильством щодо жінок та дискримінацією за ознакою статі.

У всьому світі гендерно зумовлене насильство вважається одним з найпоширеніших порушень прав людини. На жаль, в Україні й до повномасштабного вторгнення російської федерації проблема гендерно зумовленого насильства була вкрай актуальною, а через російську війну проти України кількість зареєстрованих випадків зростає в геометричній прогресії.

Широке розуміння насильства включає не лише пряме «поведінкове» насильство, а й структурне насильство, яке частіше відбувається несвідомо. Структурне насильство виникає внаслідок несправедливих та нерівноправних соціальних та економічних структур та проявляє себе, наприклад, в бідності та позбавленні можливостей будь-якого типу [9]. Зазначене прямо впливає на розуміння особливостей гендерно зумовленого насильства.

За результатами аналізу наявних наукових позицій ми виділяємо наступні форми прояву гендерно зумовленого насильства: фізичне насильство, сексуальне насильство, психологічне насильство, економічне насильство, але в його основі завжди лежить гендерна нерівність та дискримінація.

Фізична форма прояву ГЗН може виражатися в ударах, ляпасах, побиттях, укусах, спалюванні, тортурах, тощо. Важливо вказати, що така форма насильства не буде супроводжуватись сексуальним підтекстом.

Сексуальне насильство може виражатися через статевий акт без згоди або спробі його вчинити, зґвалтуванні, сексуальних домаганнях, торгівлі людьми тощо.

Психологічне насильство - наклеп, словесна образа, контроль, шантаж, примус, переслідування тощо.

Економічне насильство - обмеження доступу до фінансових ресурсів, освіти чи ринку праці, псування майна, невиконання економічних зобов'язань, як-от ухиляння від сплати аліментів, тощо.

Усі вищевказані форми ГЗН пов'язані із направленістю дій суб'єкта вчинення насильства на потерпілу особу. А отже, охоплює виключно один критерій визначення виду гендерно зумовленого насильства.

Для розуміння причин, за яких види ГЗН потребують нової класифікації та виділення окремих категорій, необхідно проаналізувати та надати оцінку таким поняттям як «гендер» та «стать».

Тлумачний словник української мови одним із визначень поняття «гендер» вказує, що це: «Соціальний розподіл, який часто базується на статевих відмінностях, але не обов'язково збігається з ними; поняття гендера увійшло у вжиток в соціології і означає соціальну стать людини на відміну від біологічної статі, соціально-рольовий статус, який визначає соціальні можливості кожної статі в освіті, професійній діяльності, доступ до влади, сімейній ролі та репродуктивній поведінці і є одним з базових вимірів соціальної структури суспільства; гендер - це складний соціокультурний конструкт, який відображає відмінності в ролях, поведінці, ментальних і емоційних характеристиках між чоловічим і жіночим; в рамках цього підходу гендер розуміється як організована модель соціальних відносин між жінками і чоловіками, яка не тільки характеризує їх спілкування і взаємодію в сім'ї, а і визначає їх соціальні відносини в основних інституціях суспільства» [10, 13]. У той же час термін «стать» розтлумачується як: «Сукупність анатомо-фізіологічних ознак організму, що забезпечує відтворення потомства і дозволяє розрізняти у більшості організмів чоловічі й жіночі особини, а також один із двох розрядів живих істот (чоловіків і жінок, самців і самок), що різняться за цими ознаками» [11, 13].

Також у межах гендеру існує поняття гендерна ідентичність, що не притаманно поняттю «стать». Гендерна ідентичність - це усвідомлення себе як представника чи представниці статі, гендеру, відчуття свого жіночого, чоловічого або андрогінного тіла. Гендерна ідентичність не обов'язково дорівнює біологічній статі. Крім того, вона не є бінарною: не поділяється винятково на чоловічу та жіночу. Зазначені відмінності проілюстровано на рис. 1.

Серед гендерних ідентичностей можна виділити агендерність (відмову від асоціацій з будь-яким гендером), бігендерність (ідентифікація себе одночасно і з чоловіком, і з жінкою), гендерфлюїдність (поєднання в собі жіночого та чоловічого гендерів, при цьому можлива більша схильність до одного з них у певні моменти) та цисгендерність (самоідентифікація себе як особи своєї біологічної статі) [12].

Важливо розуміти відмінності між цими двома термінами - адже кожен із них впливає на

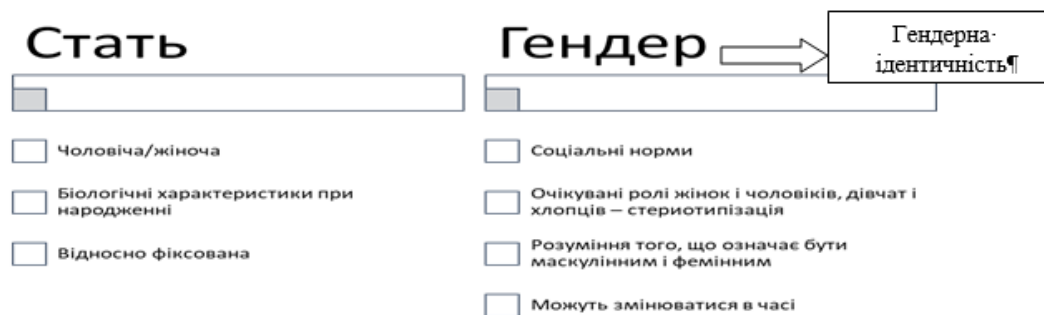

Рис. 1.

формування та побудову нових класифікаційних відмінностей ГЗН.

Так, згідно з Конвенцією Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству, до гендерно зумовленого насильства належать: фізичне насильство; психологічне; сексуальне; економічне; домашнє; переслідування; зґвалтування; сексуальне домагання; каліцтво жіночих геніталій; примусова стерилізація; примусовий аборт; примусовий шлюб; злочини в ім'я так званої честі; насильство в інституційному середовищі; насильство у воєнних, конфліктних та постконфліктних ситуаціях; торгівля людьми; гендерна дискримінація [14].

До певного періоду вітчизняні науковці не вдавалися до детального аналізу форм ГЗН та класифікували його виключно за одним критерієм.

Так, науковці Л. Кобилянська та Т. Мельник не класифікують гендерно зумовлене насильство як окремий вид. Водночас, класифікують види насильства щодо жінок. Надаючи визначення терміну «насильство щодо жінок», дослідниці посилаються на Декларацію про усунення насильства проти жінок 1993 року, відповідно до якої насильство щодо жінок - це будь-який «акт насильства, здійснений на основі статевої ознаки і завдає або може завдати шкоди фізичному, статевому чи психологічному здоров'ю жінки або страждання, а також загрози здійснення таких актів, примус або свавільне позбавлення свободи у суспільному чи особистому житті. Беручи за основу дане визначення, Л. Кобилянська та Т. Мельник наступним чином класифікують насильство на основі статевої ознаки: *фізичне, статеве та психологічне насильство, що має місце в сім'ї* (побиття; статевий примус дівчаток; насильство, пов'язане з посагом; гвалтування дружини чоловіком; операції на статевих органах, наслідком яких є каліцтво; позашлюбне насильство; насильство, пов'язане з експлуатацією тощо); *фізичне, статеве та*

психологічне насильство, що має місце у суспільстві (зґвалтування; статевий примус; статево домагання й залякування на роботі, в навчальних закладах та інших місцях; торгівля жінками; примушування до повійства тощо); *фізичне, статево та психологічне насильство з боку держави або при потуранні держави, де воно не відбувалося; насильство щодо жінок, пов'язане з порушенням їхніх прав у зонах збройних конфліктів* (вбивство; систематичне гвалтування; сексуальне підкорення; примусова вагітність); *загроза насильства у різних формах окремих груп* (жінки, які належать до національних меншин; жінки-біженці; жінки-мігранти; жінки, які живуть в умовах злиденності у сільських або віддалених районах; дівчатка, жінки-інваліди; жінки похилого віку; жінки з числа переміщених осіб; жінки-репатріанти; жінки, які перебувають у зонах збройних конфліктів; жінки, які опинились в умовах іноземної окупації, агресивних війн, громадянських війн, тероризму, включаючи захоплення заручників) [15, с. 141].

При детальному аналізі зазначеної класифікації вбачається, що науковці відмежовують гендерно зумовлене насильство виключно щодо жінок, які опинились в тих чи інших обставинах, й на підставі цього роблять узагальнений висновок щодо кінцевої класифікації. Водночас за сучасних умов, вважаємо, що подана класифікація не розкриває у повній мірі поняття видів ГЗН, адже останнім часом міжнародно-правові акти розмежовують два окремі види насильства: насильство щодо жінок та гендерно зумовлене насильство.

Існують й інші підстави для класифікації ГЗН. Так, О. Перунова виокремлює гендерно зумовлене насильство в таких формах: фізичне, психологічне, сексуальне [16, с. 87]. Це найбільш поширене виокремлення видів ГЗН, яке базується на формах прояву останнього. Водночас, дана класифікація є найменш повною та не відображає

реалії сьогодення в умовах як збройних конфліктів, так і в цілому.

При дослідженні даної теми заслуговує на увагу класифікація, визначена А. Політовою. Так, вчена при формуванні класифікації ГЗН виходила із положень міжнародного гуманітарного права, які базуються на міжнародно-правових актах у сфері захисту прав людини та у сфері захисту жертв збройних конфліктів. Таким чином, нею було запропоновано наступну класифікацію ГЗН: 1) за видом конфлікту: міжнародне та неміжнародне; 2) за особою потерпілого: щодо жінок; щодо чоловіків; щодо дітей; 3) за положенням: щодо цивільного населення та щодо військовополонених; 4) за формою насильства: фізичне (насилля над життям й особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури; захоплення заручників; засудження та застосування покарання без попередньо-го судового рішення, винесеного судом, який створено належним чином і який надає судові гарантії, визнані цивілізованими народами як необхідні); сексуальне (зґвалтування; погрози та спроби будь-якої форми зґвалтування або погрози та спроби інших сексуальних нападів; каліцтво геніталій; сексуальне рабство; сексуальне катування; примусова проституція; примусова вагітність; примусова стерилізація і примусовий аборт; примусове оголення, примус до споглядання за актами; сексуальне насильство та інші дії сексуального характеру); психологічне (наруга над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поводження); економічне (позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів) [6, с. 310].

Водночас вчена вказує, що запропонована нею класифікація не є досконалою та може потребувати подальшого додаткового дослідження.

Висновки. Проаналізувавши стан дослідження питань класифікації форм ГЗН окремими вітчизняними науковцями, врахувавши норми міжнародного права та особливості такого явища як гендерна ідентичність пропонуємо авторську класифікацію видів гендерно зумовленого насильства.

За видами збройних конфліктів: недержавне (коли ГЗН проявляється у випадках неурядових збройних зіткненнях в межах однієї території), внутрішньодержавне (у даному випадку ГЗН буде мати місце у випадках тривалих та інтенсивних збройних зіткнень на території держави між урядовими збройними силами і організованими збройними формуваннями) та міждержавне (найактивніше

буде проявлятися ГЗН - через велике залучення різних груп та верств населення.

За особою потерпілого (-ої): щодо жінок, щодо чоловіків, щодо дітей, щодо небінарних осіб. Останній вид є найменш досліджуваним та дана категорія осіб є не набагато захищеною на фоні жінок, що пояснюється їх невизначеним правовим становищем та найбільш явний проявом негативною налаштованості.

За групою належності: щодо цивільного населення, щодо військовополонених, щодо окремих військовослужбовців.

За формою насильства: фізичне, психологічне, сексуальне, економічне, насильство в інтернеті.

Водночас звертаємо увагу, що запропонована класифікація не є вичерпною та кінцевою, однак вона може сприяти розробці ефективних запобіжних заходів протидії гендерно зумовленому насильству в Україні в умовах збройного конфлікту.

Література

1. Ірха Ю. Висвітлення гендерно-зумовленого насильства в умовах збройного конфлікту на сході України. *Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави хі Всеукраїнська науково-практична конференція* : Зб. тез наук. доп., м. Київ, 15 трав. 2020 р. Київ, 20. С. 363. URL: https://nasbu.edu.ua/uploads/p_57_46662273.pdf#page=109 (дата звернення: 30.04.2024).

2. Щигельська Г., Провальна Ю. Гендерно обумовленні аспекти наслідків збройних конфліктів воєнного та повоєнного часу. «*ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ТА ТЕХНОГЕННІ КАТАСТРОФИ: історичні та психологічні наслідки*» (до 35 роковин аварії на Чорнобильській АЕС) : Міжнар. наук. конф., м. Тернопіль, 22-23 квіт. 2021 р. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/35131/2/MCTD_2021_Shchylhelska_H-Gender_based_aspects_165-167.pdf (дата звернення: 30.04.2024).

3. Попов Г.В. Проблеми формування доказової бази в провадженнях, пов'язаних із сексуальним насильством, що вчинене в умовах збройного конфлікту. Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18 листоп. 2022 р.) / редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 89-911. https://www.unicef.org/ukraine/media/27931/file/Mobile_booklet_Final.pdf (дата звернення: 30.04.2024).

4. Аніщук Н.В. Правові засоби викорінення гендерного насильства в Україні: історико-теоретич-

ний аналіз: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.01 / Одеська національна юридична академія МОН України. Одеса, 2008. 35 с.

5. Заворотько І.Г. Сексуальне і гендерно-обумовлене насильство, пов'язане з конфліктом, як міжнародний злочин: дис. ... д-ра філос.: 293 «Міжнародне право» (29 - Міжнародні відносини) / Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ, 2021. 260 с.

6. Політова А. Перегляд Форми гендерно зумовленого насильства в умовах збройного конфлікту (воєнного стану). *Аналітично-порівняльне правознавство*. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/282226/276416> (дата звернення: 30.04.2024).

7. Політова А.С. Кримінальна відповідальність за гендерно зумовлене насильство в умовах збройного конфлікту (воєнного стану). *Human rights and public governance in modern conditions: Scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. P. 707-728.

8. Підтримка людей, які пережили гендерно зумовлене насильство. https://www.unicef.org/ukraine/media/27931/file/Mobile_booklet_Final.pdf. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/27931/file/Mobile_booklet_Final.pdf (дата звернення: 30.04.2024).

9. Мир та насильство - Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді - www.coe.int. *Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді*. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/rease-and-violence> (дата звернення: 30.04.2024).

10. ГЕНДЕР - тлумачення, орфографія, новий правопис онлайн. *СЛОВНИК - тлумачний словник української мови, орфографічний словник онлайн*. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=гендер> (дата звернення: 30.04.2024).

11. СТАТЬ - тлумачення, орфографія, новий правопис онлайн. *СЛОВНИК - тлумачний словник української мови, орфографічний словник онлайн*.

URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=стать> (дата звернення: 30.04.2024).

12. Чим відрізняється стать від гендеру? - bit.ua Медіа про життя і технології в ньому. *bit.ua Медіа про життя і технології в ньому*. URL: <https://bit.ua/2020/01/stat-vid-genderu/> (дата звернення: 30.04.2024).

13. Glossary of terms - Integrating a Gender Perspective into Statistics - UN Statistics Wiki. *UNSD - Welcome to UNSD*. URL: <https://unstats.un.org/wiki/display/genderstatmanual/Glossary+of+terms> (date of access: 30.04.2024).

14. Білоусенко О. Що таке гендерно зумовлене насильство і хто від нього потерпає. *ms.detector.media*. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/28626/2021-12-06-shcho-take-gendernozumovlene-nasylstvo-i-khto-vid-nogo-poterpaie/> (дата звернення: 30.04.2024).

15. Мельник Т. М. 50/50 Сучасне гендерне мислення: Словник / Т. М. Мельник, Л. С. Кобелянська. – Київ: К.І.С., 2005. – 280 с.

16. Перунова О.С. Юридико-психологічні засади профілактики гендерно обумовленого насильства в органах Національної поліції України: дис. ... д-ра філос.: 081 «Право» (08 - Право) / Національний академія внутрішніх справ. Київ, 2020. 301 с.

*Симонова Г. М.,
аспірант кафедри кримінального процесу
та криміналістики
Одеського державного університету
внутрішніх справ*

*Тетерятник Г. К.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу
та криміналістики
Одеського державного університету
внутрішніх справ*